

Είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής στα «εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος»;

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ Θ. ΚΟΝΤΑΞΗ, Δικηγόρου, ΔΝ

Η παλαιότερη –θεωρητική και νομολογιακή– αντίληψη περί του αυστηρού διαχωρισμού μεταξύ υπερ-ατομικών και προσωποπαγών εννόμων αγαθών, δεν έχει αντίκρισμα στο σύγχρονο, σύνθετο κοινωνικό, οικονομικό και νομικό πεδίο. Η νομική φύση του εννόμου αγαθού περιβάλλον δεν αποκλείει, (κάθε άλλο μάλιστα), την τρώση και ατομικών συμφερόντων σε περίπτωση προσβολής ή παραβίασής του. Υπ' αυτή την έννοια είναι δυνατή και η παράσταση πολιτικής αγωγής στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος. Άλλωστε η αξία του συγκεκριμένου αγαθού έγκειται, ακριβώς, στο γεγονός ότι συνάπτεται άμεσα και αποκλειστικά με την ποιότητα της ζωής ενός εκάστου των ανθρώπων.

A rather old perception –which has been expressed in theory as well as in case law– concerning the strict distinction between public legal interests and individual legal rights, is not following the current complex social, economic and legal field. Environment's legal nature as a legal good does not exclude, (far from it), where there have been infringements or violations, the offence as well of individual interests. To this end a civil claim for damages is possible as far as crimes against the environment are concerned. Moreover the merit of this particular good lies precisely in the fact that it is associated directly and exclusively with each one individual's quality of life.

1. Όπως είναι γνωστό η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής επί ποινικού δικαστηρίου συναρτάται με την ύπαρξη ή μη αμέσου παθόντος από το εκάστοτε εκδικαζόμενο αδίκημα. Και το ερώτημα αναδύεται διότι η προστασία ιδιωτικών συμφερόντων, συχνότατα, δεν εντάσσεται στον κύκλο των λόγων επιλογής ενός αγαθού και ανάδειξής του σε έννομο. Η νομοθετική δηλ. στόχευση (κατά τον χρόνο εκδήλωσης και καταγραφής της), πιθανότατα δεν είχε καν υπόψη της τις συνέπειες (ήτοι την ή και τη συμπεριλαμβανόμενη ατομικών συμφερόντων), από την τέλεση της συγκεκριμένης πράξης. Το γεγονός, όμως, ότι ο επονομαζόμενος προστατευτικός κανόνας δικαίου αφορά ένα αγαθό της ολότητας και του κοινωνικού συνόλου, αποκλείει (κατά πάσα περίπτωση) τη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής από ένα θιγόμενο πρόσωπο;

2. Το 2005 στην περιοχή του Χαϊδαρίου, εντός αμιγώς οικιστικής ζώνης, εγκαταστάθηκε –λάθρα και ως εκ τούτου χωρίς τις σχετικές αδειοδοτήσεις και εγκρίσεις– βιοτεχνία επεξεργασίας επικίνδυνων χημικών προϊόντων. Από τη λειτουργία της ως άνω μονάδας διέρρεαν (και καταγράφηκε η σχετική διαρροή δι' επιστημονικών οργάνων) πλείστες όσες (συγκεκριμένες υφής και δομής) τοξικές ουσίες στο περιβάλλον, τόσο λόγω της υφιστάμενης μεθόδου παραγωγής όσο και της παντελούς έλλειψης σχετικών μέτρων ασφαλείας.

3. Ίχνη των ως άνω συγκεκριμένων τοξικών ουσιών (οι οποίες δεν κυκλοφορούν στο ελεύθερο εμπόριο αφού παράγονται –ως χημικά κατάλοιπα– μόνον κατόπιν επεξεργασίας άλλων χημικών βάσεων) ανιχνεύτηκαν σε περίοικους της περιοχής (όμορους της βιοτεχνίας). Μάλιστα, οι μετρήσιμες ποσότητες ήταν ευθέως ανάλογες με την απόσταση από τον χώρο της βιοτεχνίας (στους πλησιέστερα στον χώρο επεξεργασίας κατοικούντες εμφανίζονταν αυξημένα –πέραν κάθε φυσιολογικού ορίου– ποσοστά επιβάρυνσης, η οποία μειωνόταν όσο η απόσταση αυξάνονταν).

4. Σημειώνεται ότι:

α) ανάλογες ουσίες είτε δεν εντοπίζονται καν σε ανθρώπους είτε κινούνται πολύ κάτω συγκεκριμένων ορίων,

β) η έκλυσή τους ήταν δυνατή μόνον διά της παρωχημένης μεθόδου, την οποία ακολουθούσε η εν λόγω βιοτεχνία επεξεργασίας χημικών (και η, μετά ταύτα, συγκράτηση τους ήταν αδύνατη λόγω της απουσίας ειδικών φίλτρων),

γ) στην εν λόγω περιοχή τα ποσοστά εμφάνισης (συγκεκριμένης μορφής, άμεσα συνδεδεμένης με την επαφή και τη λήψη των επίμαχων τοξικών ουσιών) καρκίνου υπερέβησαν τον μέσο όρο (με χρόνο έναρξης την εμφάνιση ένα έτος μετά την εγκατάσταση της βιοτεχνίας).

Το συμπέρασμα προφανές: η λειτουργία της ως άνω μονάδας είχε ως συνέπεια την επιβάρυνση - μόλυνση του (τουλάχιστον του τοπικού) περιβάλλοντος και την προσβολή κατοίκων (οι οποίοι εκτέθηκαν στις συγκεκριμένες ουσίες) από καρκίνο. Η αιτιώδης δηλ. συνάφεια μεταξύ παράνομης πράξης και βλάβης της υγείας των κατοίκων προφανής (τουλάχιστον σε επίπεδο αποχρωσών ενδείξεων) και άμεση¹.

5. Η βιομηχανική μονάδα επεξεργασίας πλαστικών Α (η οποία στερούνταν βιολογικού καθαρισμού και ειδικών φίλτρων προστασίας του περιβάλλοντος) διέρρευσε τα απόβλητά της στην περιφέρεια της κωμόπολης Β, με αποτέλεσμα τη μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντος και συγκεκριμένων πηγών πόσιμου νερού στην ευρύτερη περιοχή. Ο Γ, κάτοικος της παραπάνω κωμόπολης, υπέστη ζημία (από τα ως άνω απόβλητα), επειδή το πηγάδι που χρησιμοποιούσε για την ύδρευση των ζώων του μολύνθηκε (με άμεση συνέπεια την πλήρη καταστροφή του ζωικού του κεφαλαίου).

6. Επιχειρηματίας καταπάτησε δημόσια έκταση στον αιγιαλό παραθαλάσσιας περιοχής του Ν. Αττικής και ανήγειρε κτίσματα εστίασης, κατά παράβαση κάθε οικοδομικής νομοθεσίας. Εκ των ως άνω κατασκευών περιορίστηκε εντελώς ο ηλιασμός, ο αερισμός

1. Βλ. και ΤρΠλημΑγρ 1197-1199/1998 ΠοινΔικ 2000, 730.

και η θέα (απόλυτα νόμιμων) κατοικιών εφραπτόμενων με τον παραλιακό δρόμο (με ό,τι αυτά συνεπάγονται και για την οικονομική και χρηστική απαξίωση των ως άνω οικοδομημάτων).

7. Σε βάρος των τριών ως άνω προσώπων - επιχειρηματιών ασκήθηκε ποινική δίωξη για σωρεία παραβάσεων σχετικών με την προστασία του περιβάλλοντος και της πολεοδομικής νομοθεσίας. Ερωτάται: οι θιγόμενοι κάτοικοι έχουν δικαίωμα δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής στις υπό κρίση περιπτώσεις;

8. Ποιος, όμως, μπορεί να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων στα πλαίσια μιας ποινικής δίκης; Στο άρθρο 63 του ΚΠΔ αναφέρεται ότι ο κύκλος των δικαιουμένων ατόμων προσδιορίζεται σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα. Για την αποζημίωση υλικής ζημίας ή για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης ορίζουν τα άρθρα 914 και 932 του ΑΚ. Στις ως άνω διατάξεις περιγράφονται οι προϋποθέσεις ενεργητικής νομιμοποίησης για παράσταση πολιτικής αγωγής.

9. Κατά συνέπεια μόνον οι αμέσως παθόντες ή ζημιωθέντες (είναι δυνατόν οι δύο ιδιότητες να συμπίπτουν στο αυτό πρόσωπο) μπορούν να δηλώσουν νομότυπα παράσταση πολιτικής αγωγής (υπό την έννοια ότι για να υπάρξει υποχρέωση αποκατάστασης της ζημίας του παθόντος, πρέπει μεταξύ της αξιόποινης πράξης και του επελθόντος αποτελέσματος - βλάβης, σε βάρος του παθόντος, να υφίσταται αιτιώδης συνάφεια, να μην παρεμβάλλεται δηλ. άλλο γεγονός, στο οποίο να οφείλεται η παραγωγή της βλάβης).

10. Κατά την έννοια των παραπάνω διατάξεων αποφασιστικό κριτήριο για τον ακριβή προσδιορισμό των εκάστοτε δικαιουμένων προσώπων σε παράσταση πολιτικής αγωγής, συνιστά το στοιχείο της αμεσότητας. Μόνον δηλ. ο αμέσως παθών ή ζημιωθείς δικαιούται, και όχι πιας τρίτος στον οποίο αντανακλούν (εμμέσως ή τυχαία και συμπτωματικά) οι υλικές ή ηθικές συνέπειες της άδικης και παράνομης πράξης. Η έννοια της αμεσότητας κρίνεται, όμως, καθημερινά (επί νομολογιακού επιπέδου) ανάλογα με την εκάστοτε εκδικαζόμενη περίπτωση. Δεν υφίσταται νομοθετικά προσδιορισμένη κλίμακα, με βάση την οποία θα γίνεται αποδεκτή ή θα απορρίπτεται η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής. Συνεπώς, δεν είναι δυνατή η άνευ ενστάσεων διάκριση μεταξύ αντανακλαστικών συνεπειών και άμεσων ζημίας μιας αξιόποινης πράξης. Πολλώ δε μάλλον όταν σύμφωνα με τις διατάξεις του ΑΚ (στον οποίο παραπέμπει ο ΚΠΔ) ο κύκλος των ενδιαφερομένων προσώπων είναι, σχετικά, ευρύς.

11. Του ελέγχου, όμως, περί της ύπαρξης ή μη του στοιχείου της αμεσότητας, προηγείται και η, κατά περίπτωση, αναζήτηση και καταγραφή του εννόμου αγαθού, το οποίο προστατεύεται από την οικεία, μέλλουσα να εφαρμοσθεί, ποινική διάταξη. Με άλλα λόγια αναζητάται και ο προστατευτικός σκοπός του κανόνα δικαίου, στην προστασία δηλ. τίνος αγαθού αποσκοπεί κάθε ποινική πρόβλεψη². Συνεπώς, για τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής απαιτείται η σωρευτική συνδρομή αφενός μεν ενός

εννόμου αγαθού, η έκταση προστασίας του οποίου δεν εξαντλείται αποκλειστικά και μόνον σε αγαθά της ολότητας, αφετέρου δε η ύπαρξη ενός άμεσου συνδέσμου μεταξύ πράξης του δράστη και ενός ζημιωθέντος προσώπου.

12. Για το αντικείμενο της προστασίας του δικαίου του περιβάλλοντος έχουν διατυπωθεί δυο θεωρίες - προσεγγίσεις³: σύμφωνα με την πρώτη, την ανθρωποκεντρική, το περιβάλλον προστατεύεται χάριν και αποκλειστικά του ανθρώπου. Σύμφωνα με τη δεύτερη, την οικοκεντρική, η προστασία του περιβάλλοντος γίνεται αντιληπτή αυθύπαρκτη, ως αξία δηλ. καθεαυτή. Πλην, όμως, η επιλογή και η ανάδειξη ενός αγαθού σε έννομο συνδέεται άμεσα με τον άνθρωπο και τη διαβίωσή του. Δεν θα υπήρχαν αγαθά αξία προστασίας αν δεν υπήρχε η έννοια του ανθρώπου. Ο τελευταίος τα αξιολογεί, τα συσχετίζει, τα προστατεύει και τα περιφρουρεί.

13. Ειδικά δε όσον αφορά το «οικουμενικής υφής» αγαθό περιβάλλον λεκτέα τα εξής:

α) δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένο από την ανθρώπινη διάσταση, και

β) ο άνθρωπος δεν είναι τρίτος ως προς το αγαθό αλλά τμήμα, αναπόσπαστο στοιχείο αυτού, μόνιμα συνδεδεμένο μαζί του⁴.

Συνεπώς, κάθε αθέμιτη επέμβαση στο περιβάλλον επιδρά (αναγκαστικά και μόνον) στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωής⁵. Δεν νοείται επιβάρυνση του περιβάλλοντος με συνέπειες πέραν και εκτός της ζωής του ανθρώπου στον πλανήτη. Δεν υφίστανται δηλ. (και ή) έτερα πεδία βλάβης ή εμφάνισης δυσμενών συνεπειών από μια περιβαλλοντική επιβάρυνση. Το αν η τελευταία συνάπτεται άμεσα ή όχι με την προσβολή της υγείας και συγκεκριμένων (κατά περίπτωση) προσώπων δεν αναιρεί τον δικαιολογητικό λόγο ανάδειξης του περιβάλλοντος ως κρισίμου, σε παγκόσμιο επίπεδο, κοινωνικού εννόμου αγαθού.

14. Είναι δηλ. προφανές ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποσκοπεί (αφρημένα) στη διαφύλαξη και διατήρηση του πλανήτη χάριν της υγείας, της ποιότητας ζωής, των αισθητικών αξιών, της πολιτιστικής παράδοσης των κατοίκων του (παρόντων και μελλοντικών). Αυτή η γενική, υπερατομική προσέγγιση⁶ στην έννοια του εννόμου αγαθού⁷ δεν αποκλείει, όμως, και την ad hoc πιθα-

2. «Απαιτείται συνδυασμός τόσο του εννόμου αγαθού όσο και του αδικηθέντος κάθε φορά, γιατί μόνον έτσι μπορεί από τον παραπάνω συνδυασμό να προσδιορισθεί το πλαίσιο της προστατευτικής σφαιράς του ποινικού νόμου που παραβιάζεται και να εξετασθεί και η νομιμοποίηση της πολιτικής αγωγής». Βλ. Κ. Σταμάτη, Το πρόβλημα της ενεργητικής συμμετοχής του θύματος στην ποινική δίκη, ιδιαίτερα με την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος, στα Πρακτικά του Β' Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, εκδ. Αφοι. Π. Σάκκουλα, 1989, σελ. 71.

3. Βλ. Γ. Σιούτη, Δίκαιο Περιβάλλοντος, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1993, Γενικό Μέρος, σελ. 24 και Γ. Παναγοπούλου-Μπέκα, Ο προσδιορισμός του προστατευόμενου έννομου αγαθού υπό την ονομασία περιβάλλον, Αρμ ΜΗ', 251 επ. Βλ., επίσης, παρατηρήσεις Δ. Ιωαννίδη στην υπ' αριθμ. 1197-1199/1998 απόφαση του ΤρΠλημΑγρ, ΠοινΔικ 2000, 730 επ.

4. Βλ. για τους ειδικότερους στόχους των νόμων περί προστασίας περιβάλλοντος την υπ' αριθμ. 3002/2001 απόφαση του ΤρΠλημΠατρ ΠοινΔικ 2002, 15.

5. «Εκείνο που επιδιώκεται τελικά στην προστασία του περιβάλλοντος είναι ο άνθρωπος ως άτομο και μέλος του κοινωνικού συνόλου να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον μέσα στο οποίο θα προστατεύεται η υγεία του και θα ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του», Βλ. έτσι Σ. Αλεξιάδη, Συγκριτικές παρατηρήσεις στο Hans Heinrich Jeschek Γερμανικό Ποινικό Δίκαιο, Ποινικά, τεύχος 25, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1987, σελ. 252.

6. Βλ. σχετικά και Γ. Παναγοπούλου-Μπέκα, Ο προσδιορισμός..., σελ. 252.

7. Για τους ελλοχεύοντες κινδύνους στην ανάδειξη και καθιέρωση μιας αντι-ατομιστικής θεώρησης όλων των εννόμων αγαθών (ως στοιχείων αποκλειστικά συνδεόμενων με τον συλλογικό, κοινωνικό προσανατο-

νότητα ύπαρξης και αμέσου παθόντος. Το ότι η έκλυση π.χ. ραδιενεργών ουσιών από ένα πυρηνικό εργοστάσιο βλάπτει και θέτει (in adstarcto) σε κίνδυνο ολόκληρη την υφήλιο, δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν in concreto άμεσα παθόντες, πρόσωπα (είτε κατοικούντα πλησίον αυτής είτε εξ άλλων συνθηκών εντασσόμενα στον στενό βλαπτικό κύκλο, όπως π.χ. οι εκεί εργαζόμενοι), δηλ. άμεσα υφιστάμενα (συγκεκριμένη διακινδύνευση ή βλάβη) των συνεπειών της διαρροής αυτών των ουσιών.

15. Κάθε δηλ. πηγή πρόκλησης μόλυνσης ή υποβάθμισης⁸ συνεπάγεται μια αφηρημένη (δυναμική) υποβάθμιση του εν γένει περιβάλλοντος και εν ταυτώ μια συγκεκριμένη (μεγαλύτερη) επιβάρυνση (ή βλάβη)⁹ ενός περιορισμένου χώρου γύρωθεν αυτής. Ουσιαστικά, τα αποτελέσματα μιας πηγής μόλυνσης διαχέονται στο περιβάλλον και επιδρούν σ' αυτό (κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες) ανάλογα με την απόσταση (όχι, αναγκαστικά, υπό τη στενή έννοια της χιλιομετρικής μέτρησης, αφού μορφές μόλυνσεων μεταφέρονται διά του αέρα, της βροχής, της τροφικής αλυσίδας, των επιμολύνσεων, κ.λπ.), από αυτήν. Σχηματικά θα μπορούσε να απεικονισθεί η έκταση του χώρου μιας πιθανής περιβαλλοντικής βλάβης διά της χάραξης επάλληλων, ομόκεντρων κύκλων, με κέντρο την ίδια την εστία της μόλυνσης.

16. Κατά βάση, όσο πλησιέστερα του κέντρου της μόλυνσης, της πηγής δηλ. πρόκλησης της μόλυνσης, τόσο μεγαλύτερα και ορατά τα αποτελέσματα για τον άνθρωπο. Συνεπώς, κάτοικος της ημεδαπής π.χ. διαμαρτυρούμενος για την παράνομη ή υπερβολική αποψίλωση των δασών του Αμαζονίου (η οποία ευθύνεται για την αύξηση του φαινομένου του θερμοκηπίου, έχει ολέθριες συνέπειες για την οικολογική ισορροπία, κ.λπ.), είναι προφανές ότι δεν μπορεί να προσλάβει τον χαρακτηρισμό του αμέσου παθόντος (δεν είναι άμεσα αλλά έμμεσα πληττόμενος¹⁰). Μπορεί, όμως, τον ανάλογο χαρακτηρισμό να λάβει κάτοικος παρόχθιων περιοχών της αποψίλωσης, η ζωή του οποίου επηρεάζεται άμεσα από την παράνομη υλοτομία¹¹.

λισμό), βλ. *N. Δημητράτου*, Έννομο αγαθό και διδασκαλία περί εγκλήματος στο ποινικό δίκαιο, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1997, σελ. 59 επ.

8. Βλ. για τη σχετική εννοιολογική διάκριση και υπ' αριθμ. 1298/2009 απόφαση ΑΠ, ΠοινΧρ 2010, 378.
9. Για τη σχετική συζήτηση περί της νομικής υφής των οικείων εγκλημάτων (αν δηλ. είναι εγκλήματα διακινδύνευσης και τι είδους, ή εγκλήματα βλάβης), βλ. Α. *Χαραλαμπίκη*, Αξιόποινες προσβολές του περιβάλλοντος, στο Ε' Συνέδριο Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, με τίτλο «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος», εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 1996, σελ. 43 επ.
10. Όπως και στην περίπτωση της παράνομης αμοληψίας, η οποία έσχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή οικοσυστήματος της περιοχής της Αχαΐας, εκ της οποίας, όμως, δεν υπήρχε άμεσα παθών και ως εκ τούτου το δικαστήριο απέρριψε σχετική δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής, βλ. σχετικά υπ' αριθμ. 3002/2001 απόφαση του ΤρΠλημΠατρ ΠοινΔικ 2002, 15, με παρατηρήσεις *T. Νικολόπουλου*.
11. Όπως και στην περίπτωση των παροικούντων της περιοχής του Εύηνου ποταμού, οι οποίοι ζήτησαν δικαστική προστασία λόγω των παρανόμων αμοληψιών οι οποίες λάμβαναν χώρα. Πράγματι το ΜΠρΜεσολογίου με την υπ' αριθμ. 829/2009 απόφασή του (ΠερΔικ 2010, 296, με σύμφωνες παρατηρήσεις *Π. Εμμανουηλίδου*), θεώρησε ότι η παράνομη αμοληψία οδηγεί σε αλλοίωση του περιβάλλοντος και σε ανατροπή της οικολογικής ισορροπίας με συνέπεια την προσβολή της προσωπικότητας των εκεί κατοίκων και διέταξε τη λήψη σχετικών ασφαλιστικών μέτρων.

17. Κατά συνέπεια προσωπικότητα του ατόμου και περιβάλλον συνδέονται άρρηκτα, αφού κάθε προσβολή του περιβάλλοντος συνεπάγεται και προσβολή της αξίας του ανθρώπου και φυσικά της προσωπικότητάς του. Υπ' αυτή την έννοια αναγνωρίζεται και θεμελιώνεται στο άρθρο 57ΑΚ δικαίωμα στο περιβάλλον. Άλλωστε στο άρθρο 24 του Συντ. ρητά επισημαίνεται ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του πολίτη. Όπως σημειώνει και η *E. Δακωρώνια*¹² απόρροια του δικαιώματος της προσωπικότητας είναι το δικαίωμα χρήσης των κοινών και των κοινοχρήστων, το οποίο ισοδυναμεί με ένα δικαίωμα στο περιβάλλον, η αναγνώριση και η προστασία του οποίου κατοχυρώνεται από τις διατάξεις του ΑΚ. Ο *I. Καράκωστας*¹³ προχωρά ένα βήμα πιο μπροστά υιοθετώντας την άποψη ότι είναι επιτρεπτή και η αυτοδύναμη προστασία της νομής στους χρήστες κοινοχρήστου πράγματος.

18. Το δικαίωμα στο περιβάλλον πρέπει να θεωρηθεί ως ένα μικτό συνταγματικό δικαίωμα, δηλ. ως δικαίωμα που συγκεκρινώνει τα χαρακτηριστικά του ατομικού, του κοινωνικού και του πολιτικού δικαιώματος¹⁴. Κατά συνέπεια, το απορρέον από την προστασία του περιβάλλοντος αντίστοιχο δικαίωμα αποτελεί όψη της ελεύθερης διαμόρφωσης της προσωπικότητας του ανθρώπου, του τελευταίου θεωρουμένου ως αυταξίας¹⁵. Ως εκ τούτου στην έννοια της προσωπικότητας εντάσσονται και όλα εκείνα τα αγαθά, τα οποία είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένα με το πρόσωπο, όπως η καθαριότητα, η μη ρύπανση και η διατήρηση του περιβάλλοντός του (τα οποία προστατεύονται από διατάξεις που σκοπό έχουν την ισόρροπη, φυσιολογική του ανάπτυξη και διαβίωση). Όπως επισημαίνεται¹⁶ σε περίπτωση βλάβης όσων αγαθών συνάπτονται με την ακώλυτη χρήση του περιβάλλοντος από τον άνθρωπο και με την εν γένει εξασφάλιση της ποιότητας ζωής των ατόμων, τίθενται όροι προσβολής του δικαιώματος της προσωπικότητας¹⁷.

19. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο ο *I. Καράκωστας*¹⁸ καταγράφει τις αξιώσεις που απορρέουν από το δικαίωμα της προσωπικότητας, δεδομένου ότι στην έννοια της τελευταίας εντάσσεται η χρήση, η ωφέλεια και η απόλαυση όλων ανεξαιρέτως των περιβαλλοντικών αγαθών. Μεταξύ των ως άνω αξιώσεων πρωτεύουσα θέση κατέχει η αξίωση για ικανοποίηση ηθικής βλάβης κατ' άρθρο 57 ΑΚ. Μάλιστα, ο συγγραφέας¹⁹ επισημαίνει ότι προς έγερση σχετικής αγωγής με αίτημα την προστασία της προσωπικότητας νομιμοποιείται (και ορθά) ο χρήστης του συγκεκριμένου

12. Βλ. *E. Δακωρώνια*, Το δικαίωμα στο νερό, ΠερΔικ 2011, 239.

13. «Περιβάλλον και Δίκαιο», εκδ. Α. Σάκκουλα, β' έκδοση, 2006, σελ. 435-436.
14. Βλ. σχετικά *E. Αίθρα-Μαριά*, Η νομική προστασία του τοπίου, εκδ. Α. Σάκκουλα, σελ. 211.
15. Βλ. σχετικά *Γ. Βουτσάκη*, Το δικαίωμα στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου. Η πολιτιστική κληρονομιά και το Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα, σελ. 164.
16. Βλ. υπ' αριθμ. 2786/2008 απόφαση ΜΠρΒόλου, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.
17. Βλ. σχετικά και *I. Καράκωστας*, Η προστασία των περιβαλλοντικών αγαθών μέσα από τη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, ΝοΒ 1993, 45 επ., όπου και αναφορά των νομικών βάσεων για την προστασία του ατόμου στα πλαίσια της αστικής διαδικασίας.
18. «Περιβάλλον και...», σελ. 146.
19. «Περιβάλλον...», σελ. 372.

στοιχείου του ζωτικού χώρου που υφίσταται την προσβολή. Με άλλα λόγια αν πλήττεται ο ζωτικός χώρος²⁰ διαβίωσης ενός προσώπου²¹, το τελευταίο νομιμοποιείται σε έγερση αγωγής και έχει δικαίωμα αποζημίωσης²².

20. Εκ των ως άνω προκύπτει και η ανάγκη ύπαρξης μιας άμεσης σύνδεσης του προσώπου με το βλαπτόμενο περιβαλλοντικό αγαθό. Συνεπώς, απαιτείται χρονική εγγύτητα και, κυρίως, τοπική σχέση²³ (βλ. ως άνω παράδειγμα Αμαζονίου) του ζημιωθέντος με την εστία της μόλυνσης. Η έννοια, όμως, της, εν γένει φυσικής (χρονικής και τοπικής) εγγύτητας μεταξύ προσώπου παθόντος και δράστη (ή πηγής και αιτίας μόλυνσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος), δεν περιχαρακώνεται αποκλειστικά και πάντοτε²⁴ στο πλαίσιο μιας στενής, τυπικής γεωγραφικής λογικής αλλά ενσωματώνει έναν μέγεθος, το οποίο συμβατικά θα μπορούσε να προσδιορισθεί ως οικολογική γειτνίαση²⁵ (ως εκ του τρόπου διάχυσης των αποτελεσμάτων μιας περιβαλλοντικής βλάβης, ο οποίος δεν υπόκειται σε α ρίστιο συγκεκριμένους κανόνες²⁶). Ως εκ τούτου η, σε ευρωπαϊκό έδαφος, κατανάλωση π.χ. τροφών προερχομένων από βαριά περιβαλλοντική μόλυνση (με ό,τι αυτή συνεπάγεται για την υγεία του προσώπου) στον Ινδικό ωκεανό, δεν μπορεί να αποκλείσει το στοιχείο της αμεσότητας, διακόπτοντας τον αιτιώδη σύνδεσμο.

21. Ας μη διαφεύγει δε ότι ρητά αναφέρεται στο άρθρο 29 του Ν 1650/1986 (βλ. και άρθρο 28 του ως άνω νόμου όπως τροποποιήθηκε με τον Ν 4042/2012), ότι όποιος προκαλεί ρύπανση ή άλλη υποβάθμιση του περιβάλλοντος ευθύνεται σε αποζημίωση (αντικειμενική ευθύνη και συνεπώς απαιτείται απόδειξη της ζημίας και του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ αυτής και του ζημιολόγου γεγονότος). Κατά συνέπεια πας βλαπτόμενος δικαιούται στην αποκατάσταση της ζημίας²⁷, την οποία έχει υποστεί και η οποία συνδέεται αιτιωδώς με την επικίνδυνη δραστηριότητα του υποκρέου.

22. Ευθυγραμμισμένη με την ως άνω λογική εμφανίζεται και η Γ. Σιούτη²⁸, η οποία αφού επισμαίνει την αδυναμία διατύπωσης

ακριβούς ορισμού του περιβάλλοντος, επιχειρεί την προσέγγισή του με αναφορά στο ειδικότερο περιεχόμενό του. Συγκεκριμένα, σημειώνει ότι το περιβάλλον εκφράζεται τόσο με ποσοτικούς όσο και με ποιοτικούς όρους. Αφορά ένα σύνολο εννόμων αγαθών, όπως τη φυσική υγεία του ατόμου, την ψυχική και πνευματική του υγεία, την κοινωνική του υγεία, την επιδίωξη της ανθρώπινης προόδου, την αξιοπρέπεια της ζωής του ατόμου, την ποιότητα της ζωής του, κ.λπ. Συνεπώς, είναι προφανές ότι άνθρωπος και περιβάλλον είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεγέθη²⁹, με αλληλοεπηρεαζόμενες δράσεις. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο η συγγραφέας θεωρεί τη φύση του δικαιώματος στο περιβάλλον ως ατομικό δικαίωμα³⁰ άξιο προστασίας. Ουσιαστικά δηλ. η προσβολή του περιβάλλοντος (το οποίο αποτελεί ένα εκ των απαραίτητων την προσωπικότητα του ατόμου αγαθών) παρέχει στον εκάστοτε θιγόμενο δικαίωμα αίτησης δικαστικής προστασίας (σε κάθε ειδικότερο πεδίο, αστικό, ποινικό, διοικητικό, κ.λπ.), εναντίου του υπαιτίου του περιβαλλοντικού εγκλήματος³¹.

23. Η σύνδεση της προσωπικότητας με το περιβάλλον και η δυνατότητα του εκάστοτε θιγόμενου να αναζητά αποζημίωση προβλέπεται –a contrario– και στα άρθρα 1003 επ. ΑΚ (περιορισμοί κυριότητας, εκπομπές, θόρυβοι,³² κ.λπ.). Πρόκειται περί μιας ιδιάζουσας προσβολής του περιβάλλοντος, η οποία όταν υπερβεί το όριο του ανεκτού επισύρει κυρώσεις, υπό τη μορφή της αποζημίωσης.

24. Προς επίρρωση των ως άνω επισμαίνεται και ο ορισμός της ηθικής βλάβης. Κάθε μη περιουσιακή (μη άμεσα αποτιμώμενη σε χρήμα) ζημία των αξιών³³ της ανθρώπινης υπόστασης (σωματικός πόνος, ταλαιπωρία, κοινωνική έκθεση, θυμός, αγανάκτηση, ψυχική επιβάρυνση, λύπη, στεναχώρια, αγωνία, φόβος, κ.λπ.). Ο αντίκτυπος δηλ. στην ηθική, ψυχική, σωματική ή κοινωνική-πολιτιστική συγκρότηση του προσώπου, ο οποίος εμφανίζεται ως άμεση συνέπεια μιας εγκληματικής πράξης του εξωτερικού κόσμου. Δράση σε βάρος του περιβάλλοντος δεν μπορεί να προκαλέσει –κατά περίπτωση– την εμφάνιση ανάλογων, βλαπτικών ή επικίνδυνων (ανεξάρτητα της ειδικότερης νομικής φύσης του εκάστοτε αδικήματος, αν δηλ. αυτό είναι έγκλημα βλάβης ή διακινδύνευσης) αποτελεσμάτων σε φυσικά πρόσωπα; Προφανέστατα να³⁴.

20. Βλ. σχετικά με τον ορισμό υπ' αριθμ. 29/2007 απόφαση ΠΠρΛάρισας και υπ' αριθμ. 2785/2003 απόφαση ΜΠρΒόλου, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

21. Βλ. σχετικά υπ' αριθμ. 3308-1411/2010 απόφαση ΜΠρΗρακλείου, ΠερΔικ 2010, 555, και υπ' αριθμ. 539/2001 απόφαση του ΜΠρ-Ρεθύμνου, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

22. Βλ. και σύμφωνη γνώμη Ε. Δακορώνια, Το δικαίωμα..., σελ. 243.

23. «Η πνιγηρή κατάσταση την οποία δημιουργούν στους περιοίκους δημοτικές χωματερές, οι εκπομπές (δυσσομία, κ.λπ.), προσβάλλει βάναυσα την προσωπικότητά τους», βλ. έτσι υπ' αριθμ. 361/2002 απόφαση του ΜΠρΜεσολογγίου, ΝοΒ 2002, 2042.

24. «Νομίμως και παραδεκώς παραστάθηκε ως πολιτικώς ενάγουσα η Φ.Γ. της οποίας η οικία απέχει περί τα 500 μέτρα από το τσιμεντάδικο και η βεράντα της οποίας γεμίζει τσιμέντο», βλ. έτσι υπ' αριθμ. 1638/2006 απόφαση ΑΠ, ΠοινΧρ ΝΖ, 734.

25. Βλ. σχετικά και υπ' αριθμ. 539/2001 του ΜΠρΡεθύμνου, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

26. Βλ. σχετικά με την κινητικότητα στην εμφάνιση των βλαπτικών συνεπειών μιας περιβαλλοντικής υποβάθμισης, η οποία θα μπορούσε να επιλυθεί μέσω της αρχής της «παγκόσμιας δικαιοσύνης», Σ. Αλεξιάδη, Η ποινική προστασία του περιβάλλοντος, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1981, σελ. 68.

27. Βλ. σχετικά και Ι. Καρακώστα, «Περιβάλλον...», σελ. 515.

28. «Δίκαιο...», σελ. 27.

29. Βλ. και σύμφωνη γνώμη Α. Τάκου, Δίκαιο προστασίας περιβάλλοντος, 5η έκδοση, εκδ. Σάκκουλα, 1998, σελ. 20.

30. «Δίκαιο...», σελ. 41.

31. Βλ. σχετικά και σύμφωνη γνώμη της υπ' αριθμ. 2536/2001 απόφασης του ΜΠρΚορίνθου (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), η οποία σημειώνει ότι η προσβολή του περιβάλλοντος είναι ένα από τα αγαθά που συγκροτούν την προσωπικότητα του ατόμου και ως εκ τούτου παρέχεται στο τελευταίο αγωγή αξίωση από το άρθρο 57 ΑΚ εναντίον εκείνου από τη δράση του οποίου προέρχεται η βλαπτική ενέργεια, που αποτελεί την αιτία επιβάρυνσης του περιβάλλοντος.

32. Βλ. σχετικά και υπ' αριθμ. 2145/2002 απόφαση ΜΠρΚορίνθου (ΠερΔικ 2002, 773), για προσωρινή απαγόρευση χρήσης μουσικών οργάνων, ως μορφής ρύπανσης.

33. Βλ. σχετικά Σ. Πατεράκη, Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 1995, σελ. 248 επ.

34. Βλ. έτσι και Β. Δερβέντζα, Η ρύπανση του περιβάλλοντος και η ποινική της αντιμετώπιση, ΠοινΧρ ΚΖ, 609 και ειδικά 613.

25. Μάλιστα, ο Γ. Μπάλιας³⁵ επισημαίνει ότι μια άλλη εκδοχή αναζήτησης αποζημίωσης ή χρηματικής ικανοποίησης είναι αυτή που σχετίζεται με την έκθεση σε αυξημένο κίνδυνο καθεαυτών. Υφίσταται δηλ. βλάβη και συντρέχει δυνατότητα αξίωσης αποκατάστασής της αν υπάρχει μια μικρή φυσική ζημία και μπορεί να αποδειχθεί ότι είναι πιθανότερο να αναπτύξει μια ασθένεια το φυσικό πρόσωπο παρά να μην αναπτύξει. Στη βάση της ως άνω δογματικής (του διαρκώς ελλοχεύοντος κινδύνου, υφισταμένου ή μέλλοντος, απορρέοντος από κάθε δράση, η οποία έχει –τουλάχιστον θεωρητικά και αφηρημένα– συνέπειες και για το περιβάλλον), και το ΜΠρΜεσολογίου³⁶ ήχησε σε λήψη ασφαλιστικών μέτρων προς αποφυγή μελλοντικής προσβολής της προσωπικότητας κατοίκων μιας συγκεκριμένης περιοχής.

26. Είναι δε αυτονόητο ότι κάθε ειδικότερη δράση η οποία τείνει στην εν γένει επιβάρυνση του περιβάλλοντος μπορεί να λάβει (όχι αποκλειστικά στη βάση μιας στενής νομικής ορολογίας) τον χαρακτηρισμό του εγκλήματος κατά του περιβάλλοντος. Σε περίπτωση π.χ. πολεοδομικών παραβάσεων, αν αυτές έχουν ως άμεση συνέπεια τον περιορισμό του διπλανού ακινήτου από κάθε άποψη (αερισμού, ηλιασμού, κ.λπ.) δεν μειώνεται και η αξία του ή (το κυριότερο) δεν (παρα)βλάπτεται καίρια η, κατά προορισμό, χρήση του; Συνεπώς ο ιδιοκτήτης (ή ο χρήστης) του όμορου –επιβαρυνμένου– ακινήτου δεν δικαιούται να παραστεί ως πολιτικός ενάγων; Η άποψη, συνεπώς, ότι στα αδικήματα του ΓΟΚ δεν είναι επιτρεπτή η παράσταση πολιτικής αγωγής, κάθε άλλο παρά πειστική είναι, αφού πλείστες όσες φορές η παράβαση πολεοδομικών διατάξεων επιφέρει άμεση ζημία στα όμορα ακίνητα και δη στους εκεί διαβιούντες.

27. Υπ' αυτή την έννοια και οι πολεοδομικές παραβάσεις συνιστούν (και μάλιστα ευθέως) πράξεις υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια το εκάστοτε περιεχόμενο ενός εννόμου αγαθού δεν περιορίζεται ούτε περιχαράκωνεται από τη γραμματική - λεκτική διατύπωσή του αλλά από την αναφορά - σύγκρισή του με την ίδια την απτή εμπειρική πραγματικότητα³⁷.

28. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο το ΣτΕ³⁸ έκρινε ότι «οι κάτοικοι οικοδομών έναντι των οποίων ανεγείρεται νέα ή της οποίας αποφασίζεται η εξαίρεση από την κατεδάφιση έχουν έννομο συμφέρον προσβολής των διοικητικών πράξεων εφόσον η διατήρησή της συνεπάγεται εξ ορισμού χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης εκείνων που έχουν νόμιμα οικοδομήσει». Άλλωστε «Ο ζωντικός χώρος συντίθεται από τα εκτός συναλλαγής πράγματα, στα οποία εντάσσονται και η αισθητική του τοπίου, η προσήκουσα πολεοδομική ανάπτυξη με σεβασμό στον φωτισμό,

στον αερισμό...»³⁹. Συνεπώς «οι ενάγοντες δικαιούνται να αξιώσουν άρση της προσβολής και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής τους βλάβης»⁴⁰.

29. Αυτών δεδομένων είναι προφανές ότι κάθε ειδικότερη προσβολή του περιβάλλοντος μπορεί να συνεπάγεται και άμεση (πλην της γενικής, έμμεσης και αφηρημένης) προσβολή ιδιωτικού συμφέροντος. Η ύπαρξη ενός επιβαρυνμένου περιβάλλοντος, συχνά, έχει άμεσες και ευθείες επιπτώσεις στη ζωή, στην ποιότητα διαβίωσης και στο πολιτιστικό επίπεδο συγκεκριμένων ατόμων, των οποίων –διά αυτού του τρόπου– πλήττεται βάναυσα η προσωπικότητά τους. Δεδομένου δε ότι γίνεται δεκτή η αποκατάσταση κάθε τρώσης τμήματος της προσωπικότητας, είναι προφανές ότι ο άμεσα πληττόμενος έχει δυνατότητα και δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής επί ποινικού δικαστηρίου (δεν αρκεί φυσικά ο γενικός ισχυρισμός ότι υπέστη βλάβη κάποιος αλλά απαιτείται επίκληση επαπειλούμενης ή πραγματικής προσβολής για να τύχει έννομης προστασίας⁴¹).

30. Και μόνη, συνεπώς, η πρόβλεψη αστικής αποζημίωσης του θιγέντος από την τέλεση εγκλήματος σε βάρος του περιβάλλοντος (άρα υφισταμένη και η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ζημίας και υποχρέου), απαντά ευθέως στο ερώτημα (= ψευδο-δίλημμα), περί δυνατότητας του ενάγοντος να παραστεί και ως πολιτικός ενάγων. Ποιο φυσικό πρόσωπο καλείται να αποζημιώσει –βάσει του προαναφερθέντος νόμου– ο ρυπαίνων το περιβάλλον ει μὴ μόνον αυτό που ζημιώθηκε άμεσα από τη ρυπογόνο δράση του; Άλλωστε και σε νομοθετήματα στα οποία δεν προβλέπεται η αξίωση χρηματικής ικανοποίησης του θιγομένου λόγω ηθικής βλάβης (όπως στην περίπτωση του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος του Ν 2251/1994), είναι δυνατή η θεμελίωση μιας ανάλογης αξίωσης στη βάση της αδικπραξίας⁴². Δεδομένου ότι η τέλεση ενός ποινικού αδικήματος (όπως ένα περιβαλλοντικό έγκλημα) συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων περί αδικπραξίας, είναι εφικτή η παράσταση πολιτικής αγωγής και εξ άλλης νομικής οδού⁴³ (υπό την αίρεση, πάντοτε, του στοιχείου της αμεσότητας).

31. Αυτό σηματοδοτεί και ο νομικός χαρακτήρας του –ατομικού– δικαιώματος του φυσικού προσώπου επί του περιβάλλοντος. Ούτε η ειδικότερη νομική φύση του εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος ως, κατά βάση, αγαθού του συνόλου (υπερατομικού, συλλογικού, διαχρονικού αγαθού⁴⁴) αποκλείει την, κατά περίπτωση, ύπαρξη και άμεσου παθόντος. Άλλωστε πλείστες όσες συμπεριφορές του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, προστατεύουσες αγαθά της ολότητας, συχνά έχουν ως συνέπεια

35. «Ο κίνδυνος per se: προς μια διεύρυνση της αστικής περιβαλλοντικής ευθύνης», στο «Περιβαλλοντική Ευθύνη», του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2011, σελ. 115.

36. Με την ως άνω υπ' αριθμ. 361/2002 απόφασή του, ΠερΔικ 2003, 793.

37. Ως εκ τούτου η τοποθέτηση του εισαγγελέως Πατρών Α. Ζύγουρα στην υπ' αριθμ. 10/1993 Διάταξη του (Νόμος και Φύση 1994, 283), ότι σε περίπτωση κατασκευής αυθαιρέτων δεν υφίσταται παθών, ως γενική είναι αφοριστική. Μπορεί, πράγματι, σε περίπτωση π.χ. μη έκδοσης αδείας ανέγερσης ή άλλου είδους τυπικής παράλειψης να μην τίθεται ζήτημα, όπως ορθά έκρινε και το υπ' αριθμ. 502/1988 Βούλευμα του ΑΠ, ΝοΒ 1988, 785. Σε περίπτωση, όμως, που η ανέγερση μιας αυθαιρέτης κατασκευής παρεμπόδιζε τη λειτουργία άλλης νόμιμης, ο χρήστης της τελευταίας θα ήταν εγγεώς παθών;

38. Με την υπ' αριθμ. 4449/2010 απόφασή του, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

39. Βλ. απόφαση 29/2007 ΠΠρΑΘ (ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ), στην οποία επισημαίνεται ότι αρκεί η κοινωνικά απρόσφορη προσβάλλουσα συμπεριφορά, η οποία δεν είναι αναγκαίο να απαγορεύεται από ειδική διάταξη νόμου ώστε να θεωρηθεί καταχρηστική και να επιδιωχθεί η αντίστοιχη αξίωση αποζημίωσης. Προσβάλλεται η προσωπικότητα περιοίκων αιγιαλού λόγω παρεμπόδισης χρήσης αυτού από την ανέγερση αυθαιρέτων κτισμάτων και την εκπομπή απόβλητων και υπερβολικού θορύβου.

40. Βλ. απόφαση 29/2007 ΠΠρΑΘ ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

41. Βλ. σχετικά και υπ' αριθμ. 539/2001 του ΜΠρΡεθύμνου, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

42. Βλ. ενδεικτικά απόφαση ΑΠ 1051/2004, ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

43. Βλ. και σύμφωνη γνώμη Ε. Δακωρώνια, «Το δικαίωμα...», σελ. 243.

44. Βλ. Ι. Μανωλεδάκη, Το έννομο αγαθό, εκδ. Σάκουλα, 1998, σελ. 326 επ.

και την άμεση συμπεροσβολή ιδιωτικών συμφερόντων, όπως π.χ. η ψευδορκία ή η παράβαση καθήκοντος, κ.λπ.⁴⁵ Τόσο η πίστη στα υπομνήματα όσο και η προστασία της δημόσιας υπηρεσίας δεν αποκλείουν –κατά περίπτωση– και την ύπαρξη αμέσου παθόντος, με συνέπεια ο τελευταίος να δικαιούται στη δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής⁴⁶. Αλλά και σε ειδικότερες μορφές αδικημάτων, όπως των άρθρων 279 ΠΚ (δηλητηρίαση πηγών και τροφίμων) ή 281 ΠΚ (νοθεία τροφίμων), οι οποίες προστατεύουν όψεις του περιβάλλοντος (και μπορούν να προκαλέσουν βλάβη σε αόριστο αριθμό προσώπων) δεν είναι δυνατή η παράσταση πολιτικής αγωγής; Η Μ. Καϊάφα-Γκιμπάντι⁴⁷, προσδιορίζοντας το έννομο αγαθό, απαντά καταφατικά.

32. Άλλωστε, συχνά, μια αξιόποινη πράξη, ως ιστορικό και υλικό γεγονός, έχει περισσότερα του ενός θύματα, όπως π.χ. ένας εμπρησμός σε μια δασική έκταση, η οποία έχει και κατοικίες. Σε περίπτωση (συνεπεία πάντοτε του προηγθέντος εμπρησμού) καταστροφής μιας κατοικίας ή του τραυματισμού ή της πρόκλησης εγκαυμάτων σε ένα φυσικό πρόσωπο, το τελευταίο δεν έχει αυτοτελές δικαίωμα δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής; Προφανέστατα ναι. Αν η πράξη του εμπρησμού αντικατασταθεί (των λοιπών συνθηκών παραμενουσών αμετάβλητων), π.χ. με την πράξη της διαρροής τοξικών αερίων⁴⁸ ή υγρών από μια χημική βιομηχανία, με συνέπεια τη μόλυνση του περιβάλλοντος του δάσους αλλά και την επιβάρυνση της υγείας των εκεί κατοίκων, οι τελευταίοι δεν είναι άμεσα πληττόμενοι εκ της περιβαλλοντικής μόλυνσης; Και πάλι προφανέστατα ναι.

33. Σύμφωνα με την υπ' αριθμ. 10668/1984 απόφαση του Εφετείου Αθηνών⁴⁹ ο μελισσοκόμος του οποίου οι μέλισσες θανατώθηκαν συνεπεία επιβλαβών εκπομπών φθορίου (ήτοι λόγω της μόλυνσης του περιβάλλοντος και ειδικά σε άνθη, φυτά και δένδρα σε απόσταση 20 χλμ. από την πηγή μόλυνσης) από παρακείμενη βιομηχανική μονάδα (εργοστάσιο επεξεργασίας βωξίτη), νομιμοποιείται σε αποκατάσταση της ζημίας του. Στη βάση αυτής της λογικής συντάσσεται και η υπ' αριθμ. 77/2000 απόφαση του ΜΠρΜεσολογγίου,⁵⁰ η οποία έκρινε ότι η τυχόν ορυζοκαλλιέργεια μιας συγκεκριμένης, προστατευόμενης από σειρά διεθνών Συνθηκών, περιοχής θα επέφερε αλλοίωση και σημαντική βλάβη στο περιβάλλον (δύσκολα ανατρεπόμενη), με άμεση επίπτωση στην προσωπικότητα των εναγόντων.

34. Δεν συνιστά δογματική αντινομία και μόνον για την απειλή βλάβης ξένης περιουσίας (ουσιαστικά, και στα πλαίσια της εμπειρικής παρατήρησης, ενέργειας ταυτιζομένης με οιονεί απόπειρα),

45. Συνεπώς η θέση της Γ. Παναγοπούλου-Μπέκα, «Ο προσδιορισμός...», σελ. 255, ότι δηλ. λόγω της κοινωνικότητας του εννόμου αγαθού δεν είναι επιτρεπτή η παράσταση πολιτικής αγωγής, δεν είναι ορθή. Πρέπει, βέβαια, να επισημανθεί ότι η ίδια αποδέχεται (υποσημ. 32) ότι πρέπει να υπάρξει σχετική νομοθετική παρέμβαση για την επέκταση του θεσμού της πολιτικής αγωγής.

46. Βλ. Ε. Κουτούπα-Ρεγκάκου, «Δίκαιο του περιβάλλοντος», εκδ. Σάκκουλα 2005, σελ. 137, για την ευρύτητα του εννόμου συμφέροντος.

47. «Κοινώς επικίνδυνα εγκλήματα», εκδ. Σάκκουλα, 1990, σελ. 338.

48. Βλ. την υπ' αριθμ. 12/1994 απόφαση ΜΠρΣερρών (Νόμος και Φύση 1995, 203), σχετικά με την προσβολή της προσωπικότητας από τη μόλυνση του ατμοσφαιρικού αέρα.

49. ΕλλΔνη 1985, 509.

50. ΤΝΠ ΔΣΑ ΣΟΚΡΑΤΗΣ.

να επιτρέπεται η παράσταση πολιτικής αγωγής, ενώ για συγκεκριμένη απτή, βλάβη της υγείας του προσώπου (προερχόμενη από έγκλημα κατά του περιβάλλοντος), να αποκλείεται; Ο υποστάς, συνεπεία σοβαρής μόλυνσης του περιβάλλοντος, σωματική βλάβη⁵¹ δεν μπορεί να λάβει τον χαρακτηρισμό του αμέσου παθόντος και να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων, ενώ δύναται να το πράξει σε περίπτωση που η πρόκληση της βλάβης του οφειλόταν π.χ. σε εργατικό ή αυτοκινητικό δυστύχημα;

35. Δεν συνιστά μια ανάλογη διάκριση κραυγαλέο δογματικό ρήγμα (ακόμη και όταν η ίδια η θεμελίωση της νομοτυπικής μορφής ενός αδικήματος όπως π.χ. το άρθρο 309 ΠΚ λαμβάνει υπόψη τη φύση του τρόπου τέλεσης), όταν συνδέεται η πηγή πρόκλησής της με τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής; Και όταν ο ειδικότερος τρόπος τέλεσης μιας βλάβης λαμβάνεται υπόψη, όπως στο άρθρο 309 ΠΚ, υποστασιοποιείται με συγκεκριμένες, ρητά καταγεγραμμένες στο κείμενο του νόμου –και ποιες;– εγκληματικές συμπεριφορές; Προφανέστατα όχι. Μια σωματική κάκωση ή βλάβη της υγείας του άλλου αφενός μεν τιμωρείται ανεξάρτητα του ειδικότερου τρόπου πρόκλησής της, αφετέρου δε συνδέεται άμεσα με τα κυριότερα έννομα αγαθά του προσώπου. Ο αποκλεισμός, συνεπώς, της δυνατότητας παράστασης πολιτικής αγωγής στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος ούτε δογματικά ουσιώδεις είναι ούτε λογικά κατανοητός, καθόν χρόνον πλήττεται η υγεία του προσώπου⁵².

36. Ήδη στο νέο άρθρο 28 του Ν 1650/1986 (όπως αυτό τροποποιήθηκε με τον Ν 4042/2012), ρητά αναφέρεται ως μορφή (εκδοχή-αποτέλεσμα που «αναβαθμίζει» την πράξη σε κακούργημα), τέλεσης των οικείων αδικημάτων κατά του περιβάλλοντος η δημιουργία ή η επέλευση κινδύνου θανάτου εμβρύου ή ανθρώπου ή εμφάνισης βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης σε νεογνό ή βαριάς σωματικής ή διανοητικής πάθησης ανθρώπου (παρ. δ' και ε'). Παρά το γεγονός ότι σε επόμενη παράγραφο (την υπ' αριθμ. 7), του αυτού άρθρου η νομοτεχνική διατύπωση δεν διεκδικεί βραβείο σαφήνειας, είναι απολύτως προφανές ότι σε ανάλογες περιπτώσεις συντρέχει βλάβη ατομικού αγαθού, η οποία και επιτρέπει παράσταση πολιτικής αγωγής.

37. Και πόσο δογματικά συμβατή είναι (βλ. άρθρο νέο 28 παρ. 7 του Ν 1650/1986 και άρθρο 11 της Σύμβασης για την προστασία

51. Καθόν χρόνον, μάλιστα, στο ίδιο το κείμενο του άρθρου 28 του Ν 1650/1986 ρητά αναφέρεται ότι σε περίπτωση κατά την οποία η βλάβη του περιβάλλοντος επιφέρει περαιτέρω αποτέλεσμα τη δημιουργία κινδύνου ή την πρόκληση θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης σε άνθρωπο, τόσο ο χαρακτήρας του εγκλήματος αναβαθμίζεται (μετατάσσεται από πλημμέλημα σε κακούργημα), όσο οι επιβαλλόμενες ποινές διαφοροποιούνται. Βλ. σχετικά και παρατηρήσεις του Α. Παναεοφύτου στην υπ' αριθμ. 1142/1998 απόφαση του ΕφΠατρ, ΠοινΔικ 1999, 346.

52. Βλ. διαφορετική θέση Π. Τσιρίδη, «Η προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου στην Ευρώπη», στο «Περιβαλλοντική ευθύνη» του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη 2011, σελ. 27 και 28, η οποία –θέση– ερείδεται στην υφή του εννόμου αγαθού του περιβάλλοντος ως υπερ-ατομικού αγαθού. Η υπερ-ατομικότητα, όμως, ενός αγαθού δεν μπορεί να υπερκεράσει π.χ. την ύπαρξη ενός θανάτου συνεπεία περιβαλλοντικής μόλυνσης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το αποτέλεσμα της βλάβης είναι άμεσο, ορατό και χειροπιαστό, άμεσα –αν όχι και αποκλειστικά– συνδεόμενο με την προσωπικότητα ενός ατόμου.

του περιβάλλοντος⁵³), η δυνατότητα δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος είτε από το Δημόσιο είτε από το Τεχνικό Επιμελητήριο είτε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις είτε από Δικηγορικούς Συλλόγους είτε από τους κατά τόπους ΟΤΑ είτε από ενώσεις προσώπων, συλλόγους και ιδρύματα, τα οποία έχουν καταστατικό σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος;⁵⁴ Οι εμμέσως ή και εξ αντανακλάσεως (ή ακόμη και οι μηδένποτε υποστάντες βλάβη) «παθόντες» δύνανται ενώ οι αμέσως (πάντοτε υπό το κράτος της κοινής για όλους –θεωρίας και νομολογίας– θεωρήσης ότι ένα από τα αγαθά που συνθέτουν το έννομο αγαθό της προσωπικότητας είναι και το περιβάλλον), όχι⁵⁵;

38. Άλλωστε τόσο για την οικονομία της δίκης όσο και για τη συνολική εκτίμηση της εικόνας μιας πράξης και όλων των αποτελεσμάτων που συμπλέκονται μαζί της, το ποινικό δικαστήριο (κατ' αναλογία της δυνατότητας συμμετοχής στη δίκη του αστικής υπευθύνου), μπορεί να αποτελέσει χώρο εμφάνισης και υποστήριξης των απόψεων και των αιτημάτων κάθε προσώπου που αναγκαστικά (κατά τη λογική πορεία και την κοινωνική αναμονή) έχει υποστεί πόνο, ταλαιπωρία, έκθεση, κίνδυνο, κ.λπ.

39. Ας μη διαφεύγει δε ότι η αρχή της αναλογίας είναι αυτή που διασφαλίζει τη συνταγματική αρχή της ισότητας και εμπνέει την εμπιστοσύνη των πολιτών στον θεσμό της Δικαιοσύνης. Όταν, μάλιστα, το (διά επισήμων στοιχείων)⁵⁶ διεφθαρμένο Ελληνικό Δημόσιο δικαιούται⁵⁷ σε παράσταση πολιτικής αγωγής⁵⁸ (του οποίου η πραγματική ηθική βλάβη είναι, στις περισσότερες φορές, ανύπαρκτη). Τι ηθική βλάβη μπορεί να υποστεί ένας αντιπαραγωγικός, διεφθαρμένος, αναποτελεσματικός, γραφειοκρατικός, δυσκίνητος, κομματικά ελεγχόμενος οργανισμός, όπως το Ελληνικό Δημόσιο και στα όμματα ποίου ακριβώς;⁵⁹, η

53. Ούτε και οι νομοτεχνικές αδυναμίες του συγκεκριμένου νομοθετήματος (βλ. σχετικά *Η Αναγνωστόπουλου*, Η ποινική προστασία του θαλασσιού περιβάλλοντος, Νόμος και Φύση 1994, 432), αναιρεί τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής.

54. Βλ. σχετικά και *Α. Τσήτσουρα*, «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος», Τμηματικός Τόμος Γ.Α. Μαγκάκη, εκδ. Σάκκουλα, 1999, σελ. 395.

55. Όπως σημειώνει και ο *Χ. Χρυσανθάκης* («Το έννομο συμφέρον σωματείων σε περιβαλλοντικές υποθέσεις», Νόμος και Φύση 1998, 361), το έννομο συμφέρον πρέπει να είναι άμεσο, προσωπικό και να ερείδεται σε βλάβη, έτσι ώστε να υπάρχει εξατομικευμένη λειτουργία και να συμβάλλει στη διάκριση του προσώπου που βλάπτεται.

56. Βλ. έκθεση της «Transparency International», σύμφωνα με την οποία η χώρα μας –για το έτος 2011– φέρεται πρώτη (επί Ευρωπαϊκού εδάφους), σε διαφθορά στο δημόσιο τομέα και στην πολιτική και 80η στην παγκόσμια κατάταξη (μεταξύ 182 χωρών).

57. Και όπου δεν το δικαιούται το επιχειρεί, όπως σε περίπτωση μεταβολής αιγιαλού και αυθαίρετων κατασκευών, όπου τόσο πρωτόδικα όσο και δευτεροβάθμια έγινε δεκτή η παράστασή του, με αποτέλεσμα να απαιτηθεί η παρέμβαση του Ανωτάτου Ακυρωτικού (με την υπ' αριθμ. 1123/2010 απόφασή του, ΠοινΧρ 2010, 1285), για την κήρυξη της, προφανούς, απόλυτης ακυρότητας.

58. Βλ. σχετικά *Α. Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή στην ποινική δίκη, εκδ. Αφοι Σάκκουλα, 1982, σελ. 136 επ. και *Α. Δημάκη*, Προβληματισμοί σχετικά με τις ειδικές ρυθμίσεις για την πολιτική αγωγή, ΠοινΧρ 2010, 529.

59. Αλλά και στην αντίστροφη περίπτωση, μιας δημόσιας διοίκησης αποτελεσματικής, μη υποκειμένης σε κομματικό έλεγχο, πλήρως ευθυγραμμισμένης με τις αρχές της νομιμότητας, ποια ηθική βλάβη μπορεί να υποστεί; Ποιος είναι ο αμέσως παθών και γιατί; Τι πλήττεται; Η

πραγματική ηθική προσβολή ενός προσώπου (που κτίζει μέρα με την ημέρα, κομμάτι-κομμάτι, με κόπο και ιδρώτα την ηθική του προσωπικότητα contra στις αντιζοότητες και τους πειρασμούς της επιβίωσης και στα καθημερινά προβλήματα), θα θεωρηθεί –στα εγκλήματα κατά του περιβάλλοντος– «εξ αντανακλάσεως»; Και ποιος είναι ο «ανακλαστήρας» στην περίπτωση των προαναφερθέντων –στην εισαγωγή της παρούσας– πραγματικών παραδειγμάτων;

40. Και φυσικά για λόγους δογματικής συνέπειας δεν μπορεί να υποσκελίζεται η πραγματικότητα (= η πραγματική δηλ. βλάβη ενός ατόμου από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος), από τη σκοπιμότητα, ούτε η τελευταία να ανάγεται σε συστηματικό εργαλείο απονομής δικαιοσύνης. Κλασικό παράδειγμα εισαγωγής της σκοπιμότητας στην ποινική διαδικασία είναι η δυνατότητα παράστασης της Ανωτάτου Εταιρίας Προστασίας Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΑΕΠΙ⁶⁰, προς την οποία εκχωρείται το δικαίωμα των μελών της για την εκμετάλλευση των έργων τους), ως πολιτικώς εναγούσης⁶¹. Με την παραπάνω εκχώρηση καθίσταται η ΑΕΠΙ αμέσως παθούσα και είναι δυνατή η εκχώρηση της αξίωσης για ηθική βλάβη; Για το τελευταίο σκέλος της ερώτησης δεν τίθεται θέμα ενόψει και της ρητής και κατηγορηματικής διάταξης του άρθρου 933 του ΑΚ, περί του ανεκχώρητου της σχετικής αξίωσης για ηθική βλάβη, λόγω του αυστηρά προσωπικού χαρακτήρα της⁶². Για το πρώτο σκέλος λεκτέα τα εξής: το τεκμήριο αμεσότητας πώς υλοποιείται στην προκειμένη περίπτωση; Ποιος είναι αυτός που «υποφέρει προσωπικά»⁶³ από τη βίωση της εγκληματικής πράξης; Πώς υπεισέρχεται (πλάσματι δικαίου) μια ανώνυμη εταιρία σε μια, αυστηρά, προσωποπαγή σχέση; (με παράγωγο δικαίωμα που υποδηλώνει εμμέσως παθόντα). Δικαιούται η ΑΕΠΙ σε παράσταση πολιτικής αγωγής και όχι ο υποστάς βλάβη της υγείας του; Είναι προφανές ότι και μόνη η ως άνω ρύθμιση εκθέτει το όλο κατασκεύασμα περί αμεσότητας⁶⁴.

41. Με την παρ. 7 του άρθρου 28 του Ν 1650/1986 προβλέπεται, ρητά πλέον, η δυνατότητα φυσικών προσώπων να δηλώνουν παράσταση πολιτικής αγωγής προς υποστήριξη της κατηγορίας «ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία και με μόνο αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων στο μέτρο που είναι δυνατή». Δεν διευκρινίζεται, βέβαια:

φήμη, η «εμπορική αξιοπιστία», το σήμα, το μέλλον της; Η δημόσια διοίκηση δεν κινείται ούτε στους ρυθμούς της αγοράς ούτε συνιστά εμπορεύσιμο μέγεθος. Εκτός αν η προσέγγιση γίνει με όρους πολιτικής, οπότε η αναγνώριση δικαιώματος παράστασης πολιτικής αγωγής στο Δημόσιο έχει σκοπό την ενίσχυση των μηχανισμών διάχυσης και ενστάλαξης κυρίαρχης ιδεολογίας (μακράν και πέραν νομικών συλλογισμών).

60. Βλ. αναλυτικά *Γ. Κουμάντου*, Πνευματική ιδιοκτησία, εκδ. Α. Σάκκουλα, 1991, 5η έκδοση, σελ. 258 επ.

61. Βλ. και *Α. Ψαρούδα-Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή..., σελ. 140 και *Δ. Καλλίνκου*, Πνευματική ιδιοκτησία και συγγενικά δικαιώματα, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 2000, σελ. 232.

62. Βλ., ενδεικτικά, *Σ. Πατεράκη*, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, 1995, σελ. 255 επ.

63. Βλ. σχετικά *Ν. Ανδρουλάκη*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, εκδόσεις Σάκκουλα, 1994, σελ. 307.

64. Βλ. σχετικά με ανάλογες «υπερβάσεις σκοπιμότητας» *Θ. Κονταξή*, Παράσταση πολιτικής αγωγής. Η έννοια της αμεσότητας και οι λογικές υπερβάσεις, ΠοινΔικ 2003, 821.

α) Αν η ως άνω δυνατότητα αφορά μόνο τα βλαβέντα ή παθόντα (εν δυνάμει και αφηρημένα από έγκλημα κατά του περιβάλλοντος), φυσικά πρόσωπα ή κάθε τρίτο, άσχετο (χρονικά και χωρικά σε σχέση με το έγκλημα) φυσικό πρόσωπο.

β) Αν η ως άνω πρόβλεψη αποκλείει τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής από φυσικό πρόσωπο για αναζήτηση ηθικής βλάβης.

42. Η συγκεκριμένη διατύπωση του νόμου (σε περίπτωση κατά την οποία ήθελε γίνει αποδεκτό ότι πιας τρίτος μπορεί να δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής προς υποστήριξη της κατηγορίας), εισάγει (χωρίς να το αντιλαμβάνεται), ένα «νέου» τύπου τρόπο παράστασης πολιτικής αγωγής (ρήγμα για τη δογματική της ποινικής διαδικασίας, την οποία και νοθεύει). Δεδομένου, όμως, ότι κάθε μορφής πολιτική αγωγή προϋποθέτει παθόντα ή ζημιωθέντα (λόγω του μικτού χαρακτήρα αυτής, όπως άμεσα προκύπτει από τη διατύπωση των σχετικών διατάξεων), θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ratio legis της συγκεκριμένης ρύθμισης:

α) Αφορά μόνον τα φερόμενα ως παθόντα (ή έστω απειληθέντα –ανάλογα με τον ειδικότερο χαρακτηρισμό του αδικήματος– από το έγκλημα σε βάρος του περιβάλλοντος), φυσικά πρόσωπα και όχι κάθε τρίτο, άσχετο ή τυχαίο πρόσωπο, το οποίο απλά εκδηλώνει ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος. Σε αντίθετη περίπτωση θα έπρεπε να προβλέπεται:

i. η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής επί μηνύσεων,

ii. η άσκηση της επονομαζόμενης και ως λαϊκής αγωγής,

iii. και η παράσταση πολιτικής αγωγής στην περίπτωση κάθε υπερατομικού εννόμου αγαθού (π.χ. σε υποθέσεις ναρκωτικών), ανεξάρτητα της σχέσης του πολιτικώς ενάγοντος με το, υπό εκδίκαση, ειδικότερο βιοτικό συμβάν.

β) Απονέμει τη δυνατότητα του φερομένου ως παθόντος να παρίσταται ως πολιτικώς ενάγων χωρίς τη, γενική, υποχρέωση παράλληλης άσκησης αγωγής (η οποία επιβαρύνει, εν τίνι μέτρω, δικονομικά και οικονομικά το εκάστοτε θύμα), με απώτερο σκοπό την αποσύνδεση της ποινικής δίκης (για έγκλημα κατά του περιβάλλοντος) από αστικές διαδικασίες.

43. Σε διαφορετική περίπτωση η δυνατότητα παράστασης ενός μη ζημιωθέντος προσώπου στην (σε κάθε) ποινική δίκη ως πολιτικώς ενάγοντος θα άνοιγε τους ασκούς του αιόλου σε λογικές «λαϊκής δικαιοσύνης» και σε θεσμούς εκτάκτων δικαστηρίων, που θα λειτουργούν κάτω από τα πάθη και τη «λογική» της «λαϊκής οργής».

44. Οίκοθεν νοείται, ότι η δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής (με αιτιολογία την υποστήριξη της κατηγορίας = ήτοι το έλασσον), από το εκάστοτε φυσικό πρόσωπο, το οποίο εμφανίζεται ως θύμα μιας εγκληματικής ενέργειας σε βάρος του περιβάλλοντος, δεν αφαιρεί και δεν αποκλείει (το μείζον), την επιλογή της δήλωσης παράστασης πολιτικής αγωγής με νομικό έρεισμα (και ανάλογο αίτημα), την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης⁶⁵. Και μόνον η ως άνω λογική επισήμανση αναδεικνύει, πανηγυρικά, τη δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής σε περιπτώσεις εγκλημάτων κατά του περιβάλλοντος.

65. Βλ. σχετικά και Σ. Παπαγεωργίου-Γονατά, Πολιτική αγωγή, υποστήριξη της κατηγορίας, σχέση μεζέως προς έλασσον; ΠοινΧρ ΕΒ', 481 επ.

45. Σε κάθε περίπτωση η νομοθετική βούληση περί της δυνατότητας παράστασης πολιτικής αγωγής (του εκάστοτε αμέσως παθόντος), αναδεικνύεται από το ίδιο το κείμενο του Ν 1650/1986, ο οποίος αφενός μεν προβλέπει υποχρέωση αποζημίωσης σε περίπτωση ρύπανσης ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος, αφετέρου δε στις ποινικές διατάξεις του διακρίνει τις ποινικές κυρώσεις τόσο ανάλογα με το είδος και την ποσότητα των ρύπων όσο και με τον δημιουργηθέντα ή απειληθέντα κίνδυνο θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης - πάθησης φυσικού προσώπου (του εμβρύου ρητά συμπεριλαμβανομένου)⁶⁶.

46. Προς απόκρουση και των τελευταίων, πιθανών ενστάσεων, τίθεται το ερώτημα αν σε επίπεδο αστικού δικαίου θα μπορούσε τρίτο πρόσωπο, όχι άμεσα παθόν, εκ της προκληθείσας ρύπανσης να εγείρει αγωγή αποζημίωσης; Προφανέστατα όχι. Το αυτό πρόσωπο –αστικά νομιμοποιούμενο ως αμέσως παθόν– δεν μπορεί να δηλώσει παράσταση πολιτικής αγωγής στο ποινικό δικαστήριο; Απαιτείται περαιτέρω αιτιολόγηση για τα αυτονόητα;

47. Πολλώ δε μάλλον καθόν χρόνον η νομολογία δέχεται ότι ακόμη και η αβεβαιότητα (μακράν καν δηλ. θετικής ή πλήρους απόδειξης), ως προς τις πιθανές, αρνητικές για τον άνθρωπο, συνέπειες της ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας⁶⁷ δημιουργεί εύλογες ανησυχίες στους περιοίκους (και νομιμοποιούμενους ως ενάγοντες), μιας τηλεφωνικής κεραίας για την υγεία τους και την ασφαλή τους διαβίωση, με συνέπεια να είναι θεμιτή η λήψη μέτρων ασφαλείας (όπως η παύση λειτουργίας της κεραίας). Ουσιαστικά η νομολογία σύμφωνα με αρχή του δικαίου του περιβάλλοντος, σε περίπτωση αμφιβολίας οδηγείται σε κρίση περί συνδρομής τεκμηρίου υπέρ της προστασίας του περιβάλλοντος⁶⁸.

48. Αλλά και σε περίπτωση κατά την οποία δεν υφίστατο ο ως άνω ειδικός νόμος (που επιβάλλει υποχρέωση αποζημίωσης), και μόνον ότι στην έννοια της προσωπικότητας διαλαμβάνονται όλα τα άυλα αγαθά, τα οποία είναι συνδεδεμένα με το πρόσωπο και ανήκουν σε αυτό, όπως η σωματική, η ψυχική υγεία και η κοινωνική ατομικότητα του ανθρώπου (γεγονός το οποίο συνεπάγεται δικαίωμα ακώλυτης χρήσης των αναφερομένων ενδεικτικά στα άρθρα 966 και 967 ΑΚ κοινών σε όλους και κοινοχρήστων πραγμάτων, όπως είναι ο ατμοσφαιρικός αέρας, η θάλασσα, τα γλυκά νερά, κ.λπ.), παρέχεται δικαίωμα στον θιγόμενο να ζητήσει ένδικη προστασία⁶⁹.

49. Για την άσκηση δε των σχετικών αξιώσεων νομιμοποιείται (όπως προαναφέρθηκε), ο χρήστης συγκεκριμένου πράγματος, ο

66. Βλ. σχετικά και παρατηρήσεις Χ. Αργυρόπουλου στο υπ' αριθμ. 130/1992 παραπεμπτικό για μόλυνση του περιβάλλοντος, βούλευμα του Συμβλημάτων (Νόμος και Φύση 1994, 575), σύμφωνα με τις οποίες είναι αναμφισβήτητη η νομιμοποίηση της πολιτικής αγωγής υπό των παθόντων.

67. Βλ. σχετικά υπ' αριθμ. 100/2007 απόφαση ΠΠρΛάρισας ΤΝΠ ΔΣΑ ΞΟΚΡΑΤΗΣ. Βλ. σχετικά και την υπ' αριθμ. 438/2001 ΜΠρΣύρου, ΑρχΝ 2001, 539, σύμφωνα με την οποία και η πιθανολόγηση προσβολής της προσωπικότητας, όπως αυτή συγκεκριμενοποιείται με τη μη ακώλυτη απόλαυση πραγμάτων κοινής χρήσης (όπως ο ατμοσφαιρικός αέρας, οι δρόμοι, οι πλατείες, κ.λπ.), και την οπτική ρύπανση της περιοχής, αρκεί για τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων.

68. Βλ. σχετικά και υπ' αριθμ. 37/2003 απόφαση ΜΠρΚέρκυρας ΙονΕπιθΔ 2004, 173.

69. Βλ. σχετικά την υπ' αριθμ. 2122/2007 απόφαση του ΜΠρΑθ (ΤΝΠ ΔΣΑ ΞΟΚΡΑΤΗΣ), όπου και αναφορά στην έμμεση τριτενέργεια.

οποίος υπέστη την προσβολή και ο οποίος πρέπει να βρίσκεται σε κάποια τυπική σχέση με το αντίστοιχο περιβαλλοντικό αγαθό⁷⁰. Αυτό επισημαίνει και η Ολομέλεια του ΣτΕ⁷¹, το οποίο απαίτησε για τη θεμελίωση εννόμου συμφέροντος την απόδειξη της ιδιοκτησίας⁷² επί των συγκεκριμένων ακινήτων, τα οποία θίγονταν από τη γεινιάσή τους με τον χώρο επεξεργασίας αστικών λυμάτων. Σε τοπική σχέση βρίσκεται, όμως, και ο ίδιος ο εργαζόμενος μιας ρυπαίνουσας βιομηχανικής μονάδας⁷³.

50. Είναι προφανές ότι από τη (διά παντοίων τρόπων και μεθόδων) ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, παράλληλα με τους υπαρκτούς, αναφερόμενους ή αναδυόμενους κινδύνους ή τις συνακόλουθες δυσμενείς συνέπειες για την υγεία όλων, γενικά, των κατοίκων του πλανήτη⁷⁴, συχνά υφίσταται και μια σειρά προσώπων, άμεσα πληττόμενων. Πρόσωπα, τα οποία βιώνουν άμεσα, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο μια περιβαλλοντική υποβάθμιση⁷⁵. Σε βάρος δηλ. των συγκεκριμένων ατόμων «εξειδικεύεται» η αόριστη, γενική και αφηρημένη απειλή και οι συνέπειες αυτής, από μια τρώση του αγαθού περιβάλλον. Το άτομα αυτά προφανώς και καλύπτουν τις προϋποθέσεις του νόμου για παροχή –συγκεκριμένης, προσωπικής– δικαστικής προστασίας, στο πλαίσιο της οποίας διαλαμβάνεται και η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής (είτε προς υποστήριξη απλά της κατηγορίας είτε

προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης)^{76,77,78,79}. Η απλή λογική οφείλει να αποτελεί τη λυδία λίθο κάθε νομικής κατασκευής.

51. Άλλωστε η αναγνώριση ενεργού ρόλου στον βλαπτόμενο πολίτη (μέσω της δυνατότητας παράστασης πολιτικής αγωγής), τον εκπαιδεύει πολιτιστικά, τον ωθεί στην ανάληψη πρωτοβουλιών προστασίας του περιβάλλοντος, τον καθιστά συμμετοχο και ισότιμο εταίρο –με τις επίσημες κρατικές αρχές– στη διαφύλαξή του και, τελικά, παράλληλα με τις υποχρεώσεις του αναγνωρίζονται και δικαιώματα.

52. Καθόν χρόνον δύνανται οι ΟΤΑ ή το ΤΕΕ ή ένας Δικηγορικός Σύλλογος να παρίστανται ως πολιτικώς ενάγοντες ανεξάρτητα από την απόδειξη της ζημίας⁸⁰, (γεγονός το οποίο σηματοδοτεί μια ιδιάζουσα, νέα και αυτόνομη –απαγκιστρωμένη από τις σχετικές προβλέψεις του ΚΠΔ– μορφή πολιτικής αγωγής, ουσιαστικά υποστήριξης της κατηγορίας από μη άμεσο θύμα της εγκληματικής πράξης), δεν παρέχεται ανάλογη δυνατότητα δήλωσης πολιτικής αγωγής υπό του εκάστοτε άμεσα θιγόμενου πολίτη, ο οποίος, μάλιστα, όταν επιλέξει την παράσταση πολιτικής αγωγής για την αποκατάσταση της ηθικής βλάβης του, βαρύνεται με την απόδειξη τόσο της ζημίας όσο και της αμεσότητας⁸¹;

53. Συνεπώς στα προηγηθέντα –στην εισαγωγή της παρούσας– πραγματικά παραδείγματα είναι δυνατή η δήλωση παράστασης πολιτικής αγωγής υπό των αμέσως παθόντων, όχι μόνον προς υποστήριξη της κατηγορίας αλλά και προς αποκατάσταση της ηθικής βλάβης τους.

70. Με όλους τους περιορισμούς που θέτει η σχετική απόδειξη, αφού μια βλάβη μπορεί να επισυμβεί μέσα από μια χρόνια έκθεση σε παράγοντες κινδύνου ή να συνιστά αποτέλεσμα συγκλίνουσας επίδρασης περισσότερων, ομόροπων προσβολών κατά του περιβάλλοντος. Βλ. σχετικά και *N. Δημητράτου*, Ποινική προστασία του περιβάλλοντος, δογματική θεμελίωση και σύνθεση της προβληματικής της, ΠοινΧρ ΜΔ', 140 επ.

71. Στην υπ' αριθμ. 1483/1999 απόφασή της, Αρμ 1999, 998.

72. Παρότι μια ανάλογη θέση συνιστά διάκριση μεταξύ ιδιοκτήτη και κατοίκου, η οποία και επικρίθηκε από τον Δ. Νικόπουλο σε σχετικό σχόλιό του, που ακολουθεί την ως άνω απόφαση.

73. Βλ. σχετικά Σ. Αλεξιάδη, «Η ποινική...», σελ. 53.

74. Η υπό διαμόρφωση «κοινωνία κινδύνου» (βλ. για τον όρο του *Ulrich Beck* Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne, 1986), στην οποία, καθημερινά, αναπτύσσονται νέες μορφές κινδύνου που θέτουν σε διακινδύνευση όλες τις διαστάσεις των εννόμων αγαθών (των αγαθών της ολότητας μη εξαιρουμένων), δεν περιορίζει τον ρόλο και τη δράση του ανθρώπου (δομικού στοιχείου της ίδιας της κοινωνικότητας), υπέρ μιας αφηρημένης (όχι άμεσα εμπειρικά προσεγγίσιμης), συλλογικότητας. Άλλωστε το «ανώνυμο και άυλο» της τελευταίας μπορεί να εκθρέψει και να εμπεδώσει σκόπιμες πολιτικές υποκινούμενες αντιδράσεις ή μη, μιας υποκατάστασης δηλ. του προσωπικού στοιχείου, άμεσα συνδεδεμένου και με την έννοια του πταίσματος, υπό της «κοινωνίας των μαζών ή ακόμη και του όλου».

75. Το κείμενο της υπ' αριθμ. 1185/2003 απόφασης του ΑΠ (ΤΝΠ ΔΣΑ ΊΣΟΚΡΑΤΗΣ), αποδίδει ανάγλυφα τη θέση της παρούσας εργασίας: «ο αναίρεσίων εκ προθέσεως παρέμβα απαγορευτική-επιτακτική υγειονομική διάταξη και έθεσε σε λειτουργία εργοστάσιο επεξεργασίας ... η οποία διάταξη αποβλέπει στην προστασία της δημόσιας υγείας ... με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανθυγιεινών και οχληρών καταστάσεων –υγρά τοξικά απόβλητα, έντονη δυσσομία, καπνοί και υπερβολικοί θόρυβοι– στην περίξ αυτού περιοχή και ιδιαιτέρως σε βάρος της υγείας του μνηυτού και των μελών της οικογένειάς του, και να καθίσταται προβληματική η διαμονή τους στην ευρισκόμενη σε απόσταση μόλις 40 μ. από αυτό κατοικία τους ... και νομίμως παρεστάθη ως πολιτικώς ενάγων ο μνηυτής για χρηματική ικανοποίηση ... διότι συνάγεται με σαφήνεια ότι η διάταξη του Υγειονομικού Κανονισμού εκτός της δημόσιας υγείας προστατεύει και τη σωματική και ψυχική υγεία των περιοίκων των εργοστασίων ...».

76. Βλ. και ad hoc υπ' αριθμ. 1865/2009 απόφαση ΑΠ, ΠοινΧρ 2010, 601, η οποία επισημαίνει ότι το δικαίωμα παράστασης πολιτικής αγωγής υπό των ΟΤΑ, του ΤΕΕ, κ.λπ., δεν αποκλείει την παράσταση πολιτικής αγωγής και υπό άλλων φυσικών προσώπων, όπως των κατοίκων ομόρων της επιχείρησης, η οποία μόλυβε το περιβάλλον (οι οποίοι και νομότυπα παρέστησαν).

77. Βλ. και σύμφωνη γνώμη *I. Καράκωστα*, Περιβάλλον..., σελ. 706 και *N. Κουράκη*, Τα οικονομικά εγκλήματα, εκδ. Α. Σάκουλα, 1982, σελ. 232-234.

78. Βλ. και Σ. Αλεξιάδη, Η ποινική..., σελ. 69, ο οποίος αναφέρεται σε έγκληση του παθόντος, άρα σε δυνατότητα παράστασης πολιτικής αγωγής.

79. Βλ. και *Γ. Παναγοπούλου*, Ο προσδιορισμός του εννόμου αγαθού υπό την ονομασία περιβάλλον, στο Ε' Συνέδριο Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, με τίτλο «Ποινική προστασία του περιβάλλοντος», εκδ. Π.Ν. Σάκουλα, 1996, σελ. 19, η οποία θεωρεί επιβεβλημένη την επέκταση του θεσμού της πολιτικής αγωγής στην περίπτωση της προσβολής του περιβάλλοντος, ώστε να μπορεί να παρίσταται ο αμέσως θιγείς. Αλλά και ο *Κ. Τριανταφυλλόπουλος* σε σχετική παρέμβασή του στα πρακτικά του ως άνω Συνεδρίου, σελ. 152 επ., καταλήγει ότι είναι προφανής η νομιμοποίηση του παθόντος να παραστεί ως πολιτικώς ενάγων.

80. Βλ. σχετικά και *Θ. Γιαννόπουλου*, Οι νέες ποινικές διατάξεις για την προστασία του περιβάλλοντος, ΝοΒ 1987, 644 επ. και *Γ. Γεωργιάτου*, Εγκλήματα κατά του φυσικού περιβάλλοντος, αναζήτηση του φορέα της πολιτικής αγωγής στην ποινική δίκη επί των εγκλημάτων αυτών, ΝοΒ 1991, 477 επ.

81. Παρά το γεγονός ότι ο Σ. Αλεξιάδης, Η συμβολή του Ποινικού Δικαίου στην προστασία του περιβάλλοντος, ΕΕΕΔ 1993, 295 επ., χαρακτηρίζει την ως άνω δυνατότητα των ΟΤΑ ή του ΤΕΕ ως θεσμό αστικού δικαίου, στερούμενη ποινικού χαρακτήρα.